

МОРАЛЬ І ПРАВО: КОНФЛІКТ ЧИ ГАРМОНІЙНА ВЗАЄМОДІЯ

Історично виникнення моралі та права є закономірним процесом ускладнення форм організації суспільства. Розуміння їх значимості для сучасного соціуму неможливо без урахування аспекту взаємодії даних феноменів. Термін «взаємодія» передбачає не тільки їх позитивний взаємовплив, а й конфлікт (як зіткнення, загострення протиріч), який є неминучою формою динамічного співіснування найважливіших суспільних регуляторів. Поставлене ще класиками філософії питання морально-правового конфлікту не втратило своєї актуальності й в сьогоденні. Воно демонструє різноспрямованість окремих структурних елементів цих специфічних регулятивних систем, яка визначається зіткненням сутнісних властивостей права та моралі, таких як: – обов'язкова формальна інституціональна природа правової норми знаходиться в опозиції відносно до неінституційних моральних настанов; – зв'язок права з державою, яка визначає владний характер правового нормування та регулювання, що не збігається із природою моралі, орієнтованої на внутрішні світоглядні позиції особистості; – різний ступінь конкретизації жорсткості правової та моральної санкцій. Конфлікт моралі та права (у даному випадку – як розузгодженість) виникає і розвивається в періоди соціальних криз, що підриває стабільність життєдіяльності суспільства, унеможливорює адекватну, конструктивну поведінку особистості в суспільстві.

Автори зосереджують увагу на виявленні підстав гармонізації моралі та права, спираючись на досвід філософського аналізу. Перманентну актуальність проблеми гармонізації моралі у філософському дискурсі засвідчують праці К. Гельвеція, П. Гольбаха, Ж. Ж. Руссо, І. Фіхте, І. Бентама, І. Льїна, В. Соловйова, М. Бердяєва, Л. Петражицького, П. Новгородцева, Б. Кістяківського та ін. Засновником нової європейської традиції дослідження проблеми взаємодії моралі та права є І. Кант, учення якого стверджує ідеї взаємодоповнення та взаємодії моралі та права, їх єдності на основі принципової відмінності [1].

Взаємодію двох найважливіших регуляторів практичного життя Кант продемонстрував таким чином: 1) право, яке втілене у юридичному законі, є встановленням нижчої межі моралі, морального закону, тобто є мінімумом моральності, рівної для всього суспільства; 2) право покликане забезпечувати виконання у суспільстві вимог моралі; 3)

право прямо та опосередковано примушує до виконання вимог, тоді як мораль передбачає вільне та усвідомлене їх виконання [2, с.101].

Визначальним для Канта у розумінні взаємодії моралі та права є поняття «свобода». Схильність людини до її необмеженості – чинник постійного протистояння членів суспільства, навіть певного соціального розладу. Єдиним чинником, здатним загальмувати свавілля у суспільстві, для І. Канта є право. Воно обмежує свободу заради її ж утвердження й збереження та продукується вимогою індивідуальної свободи й суспільного порядку, що за своєю сутністю є моральними. Кантівський категоричний імператив моральності: вчиняй відповідно до такої максими, керуючись якою ти водночас міг побажати, аби вона стала всезагальним законом – має чітко визначену правову спрямованість, оскільки правова організація суспільства сприяє втіленню у сферу практичних відносин категоричного імперативу. Право, як і мораль, базується на понятті «свобода», отже, воно має спиратися на категоричний імператив права, якій проголошує – вчиняй ззовні так, аби свободне виявлення своєї волі могло бути поєднано зі свободою кожного, як це вимагає всезагальний закон.

Право у вченні І. Канта, маючи безумовно моральне обґрунтування, не розчиняється в моралі. Моральні вимоги утверджуються через право, наповнюючи його духовним змістом. Проте, існуючи у тісному зв'язку з мораллю, право виокремлюється як самостійна автономна реальність на основі принципу пріоритету права та абсолютної юридичної законності [3].

Осмислення специфіки моралі та права у вченні І. Канта ґрунтується на їх розмежуванні, взаємовідокремленні: право стосується лише вчинків, а мораль – переконань; законність – дій, мораль – якими ці дії повинні бути. Така специфічна відмежованість по суті є поєднанням моралі та права, оскільки показує суперечливу сутність самої людини, її дій в суспільному вимірі: зовнішніми основами поведінки людини є юридичні закони, які реалізуються примусово, моральні закони – це внутрішні спонукання, які обумовлюються знанням свого морального обов'язку.

Моральний примус реалізується через категоричний імператив – діяти згідно з моральним обов'язком, який набуває сенсу за умови свободної волі. І. Кант розрізняє поняття «воля», яка має природну основу і залежить від чуттєвого спонукання, та поняття «свобода волі», яка не залежить від чуттєвої природи людини і спрямовується розумом. Моральність людини визначається рівнем відповідності її дієвільній волі або практичній свободі. І. Кант пояснює закон, як закон своєї власної волі, яка могла б стати і волею інших, чітко визначає зв'язок між моральним обов'язком і свободою людини: *Я повинен, отже, Я можу*. Моральний закон – це самопримус, суто внутрішнє законодавство людини.

Відповідність дій людини вимогам моралі, яка не вмотивована повагою до морального закону і добровільним дотриманням морального обов'язку як найвищої цінності, І. Кант називає легальністю. Мотиви поведінки, сутність яких складно, а іноді, неможливо виявити, є точкою дотику моралі і права, морального і юридичного законів. Людина наділена автономією волі, але живе у світі, де панує певне законодавство, уособлене державою та владою. Отже, людина як автономна особистість має встановлювати моральні закони та їх реалізовувати. Утім, її реальне життя регулюється наявними юридичними законами, виконання яких передбачає примус. Виконання морального закону – лише самопримус, виконання правового – зовнішній примус, що обмежує автономію волі. І. Кант зазначав, що відмова від внутрішніх переконань – справа, яка не гідна людини, але в окремих випадках цього вимагає обов'язок підданого, тобто встановлені владою юридичні закони.

Обґрунтовуючи вчення про правову державу, І. Кант намагається узгодити суперечність між автономією волі і примусом держави: кожний відмовляється від своєї зовнішньої свободи, аби знову й одразу ж прийняти цю свободу як член певної спільноти. Фактично розділяються сфери дії законів: юридичний має своїм об'єктом зовнішній бік вчинків без урахування морального аспекту; моральний закон – стосується внутрішніх переконань і є виявом власного та усвідомленого вибору морального обов'язку.

Таким чином, одним із головних висновків кантівського осмислення досліджуваної проблеми є думка про взаємозалежність та взаємодоповнюваність моралі та права, що, попри деякі суперечливі моменти аргументації, свідчить про необхідність їх гармонічної взаємодії в інтересах продуктивного функціонування суспільства.

Список літератури: 1. Соловьев Э. Ю. Кант И.: взаимодействие морали и права. Москва: Наука, 1992. 216 с. 2. Стасевська О.А. Взаемозалежність моралі і права: актуальність проблеми. Вісник НУЮАУ ім. Ярослава Мудрого. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. №3(17). С. 99-110. 3. Туманов А. А. О способе обоснования Кантом своеобразия права и правовой свободы. Вестник МГТУ. 2006. Т. 9, № 1. – С. 569 – 572.

Bibliography (transliterated): 1. Solov`ev E. Yu. Kant I.: vzay`modopolnyaemost` morali i prava. Moskva: Nauka, 1992. 216 p. 2. Stasevs`ka O. A. Vzayemozalezhnist` morali i prava: aktual`nist` problemy. Visny`k NUYuAUim. Yaroslav Mudrogo. – Seriya: Filosofiya, filosofiya prava, politologiya, sociologiya. 2013. №3(17). P. 99 – 110. 3. Tumanov A. A. O sposobe

obosnovany`ya Kantom svoeobrazy`ya prava i pravovoj svobodu. Vestnyk MGTU. 2006. T. 9, № 1. – P. 569 – 572.

Стасевська О. А., Уманець О.В.

МОРАЛЬ І ПРАВО: КОНФЛІКТ ЧИ ГАРМОНІЙНА ВЗАЄМОДІЯ

Автори у статті, звертаючись до кантівської традиції осмислення взаємозв'язку моралі і права як основних суспільних регуляторів, аналізують основні аспекти їх гармонізації як чинника функціонування суспільства.

Ключові слова: І. Кант, мораль, право, взаємодія моралі і права, конфлікт моралі і права, соціальна регуляція.

Stasevska Oksana, Umanets Olga

MORALITY AND LAW: CONFLICT OR HARMONIOUS INTERACTION

The authors in the article, referring to the tradition of understanding their relationship between morality and law as the social regulators of I. Kant, analyze the main aspects of their harmonization as a factor in the functioning of society.

Keywords: I. Kant, morality, law, interaction of morality and law, conflict of morality and law, social regulation.

Стасевская О. А., Уманець, О. В.

МОРАЛЬ И ПРАВО: КОНФЛИКТ ИЛИ ГАРМОНИЧНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

Авторы в статье, обращаясь к кантовской традиции осмысления взаимосвязи морали и права в качестве основных общественных регуляторов, анализируют основные аспекты их гармонизации как весомого фактора функционирования общества.

Ключевые слова: Кант, мораль, право, взаимодействие морали и права, конфликт морали и права, социальная регуляция.